

Cor trasplantat en terra fèrtil

Francisco de Asis Sánchez González

El jardí no és el nom són les flors

Quan arribes a un jardí i plantes la teva llavor, passes a formar part de la seva harmonia, però també has de contribuir amb els teus nutrients i que continuï d'acord amb el rebut.

Aquesta es part de la història de la meva família quan vam haver de deixar els nostres orígens i venir a formar part d'un altre jardí, i per això em complau de publicar, si es creu convenient, a l'Anuari l'Angorfa que edita Coses del Poble de Mequinensa. Una lluita per la subsistència en condicions infrahumanes i a la que s'hi poden identificar, amb matisos, altres gents vingudes des d'arreu d'Espanya, a treballar en la construcció, per part d'ENHER, de les preses del Ribagorçana i les de l'Ebre, en els difícils anys de la postguerra.

Andalusia

La meva mare, **Eloisa González Vázquez** va néixer a Montejaque, un petit poble de la província de Màlaga situat en un abrupte paisatge de la Serranía de Ronda, molt a prop d'aquesta ciutat. Era la número catorze d'una família de dos germans i setze germanes dels quals per circumstàncies de la dura vida només van sobreviure sis, cinc germanes i un nen. El seu pare matava porcs i toros en una fàbrica d'embotits anomenada La Indiana, a uns cinc quilòmetres de Ronda. Quan ella tenia sis mesos, els seus pares es van traslladar a Ronda per estar més a prop de la fàbrica.

Amb catorze anys, la meva mare va entrar a treballar a aquesta mateixa fàbrica, on primer la van posar a pelar alls per, posteriorment, ascendir-la a encarregada de posar les espècies a llonganisses. La primera tasca, la de pelar alls, a la meva mare no li agradava. Sempre s'havia preocupat de cuidar-se les mans i, per descomptat, en aquesta cadena de treball les mans li quedaven destrossades.

La meva germana i jo davant del cinema Victoria.

Quan va passar a la màquina d'omplir llonganisses, ja va estar millor. Tot i que la fàbrica estava més a prop de casa que quan vivien a Montejaque, la meva mare havia d'aixecar a les cinc del matí i havia de fer quatre quilòmetres d'anada i quatre de tornada per anar a treballar, a peu, res de cotxe. En aquella època, la gent tenia molt poca mobilitat, però la meva mare ja anava a Albacete cada vegada que la seva germana gran tenia un fill per poder ajudar en les tasques de la casa. Passats uns dos anys, a la fàbrica van acomiadar el seu pare, el meu avi, però volien quedar-se amb la meva mare que era jove i treballava ràpid. Però la meva mare els hi va dir que si havien acomiadat el seu pare, ella no pensava quedar-se.

Per aquells temps, hi havia una casa a Ronda, a prop d'on vivien, on ensenyaven a cosir. A la meua mare, que llavors tenia quinze anys, la van portar a aprendre tall i confecció, que és el que ella sempre havia volgut fer. És allà on va conèixer a **Rafael Sánchez Sedeño**, el meu pare, que era el petit de la casa. Era una casa típica andalusa amb pati interior, pou i dos pisos, bastant gran en la qual hi vivien els meus avis amb els seus fills i la germana de la meua àvia amb el seu marit i fills.

El meu pare havia estudiat delineant a Madrid, també va fer un intent d'entrar a la Hispano Aviació de Sevilla, però per diferents causes no ho va aconseguir. Quan feia poc que havia acabat la Guerra Civil, dos dels germans van decidir muntar una fàbrica de rajoles amb l'ajuda del seu pare. Aquesta experiència empresarial no va tenir els fruits desitjats, ja que la precarietat econòmica derivada de la proximitat de la guerra feia que acumulessin molts impagats. Fins a l'extrem que no van poder fer front a les despeses mínimes i van haver de tancar la fàbrica.

La meua mare continuava amb l'aprenentatge de tall i confecció a la casa i allà va començar la relació amb el meu pare. Després de cinc anys de festeig, es van casar a Ronda i van anar a viure a una habitació de la casa familiar del meu pare, on també hi havia el seu germà Alonso, casat amb Maria, una catalana.

Quan una germana de Maria, que vivia a Catalunya, es va assabentar del mal moment que passava el seu cunyat, els hi va escriure una carta on els deia que a Pont de Suert (Lleida) s'estaven fent unes obres molt importants on calia gent. Va ser així com, el germà del meu pare es va traslladar a Catalunya per treballar en les obres de construcció de les preses del riu Noguera Ribagorçana, en concret a la fàbrica de ciment Pirineu de Xerallo, propietat de l'empresa ENHER. En aquest temps, l'any 1956, Eloísa i Rafael em van tenir a mi, el seu primer fill, però com s'ha comentat abans les condicions econòmiques i les possibilitats de futur no eren gaire bones a Ronda, el seu germà Alonso va trucar als meus pares perquè anessin a treballar a la mateixa empresa que ell. I el 30 de gener del 1959 el meu pare va ingressar a ENHER.

Boi

Els meus pares van arribar a Boí amb totes les seves pertinences que cabien en un bagul de fusta i una petita maleta de mà. Imagineu-vos la sorpre-

sa dels pocs veïns de Boí quan van veure baixar la meua mare de l'autobús amb sabates de tacó i un vestit de roba fina! Com us podeu imaginar, l'adaptació al nou ambient no va ser gens fàcil. Al rebuig per part del poble de tot el que venia de fora, s'hi va ajuntar el caràcter alegre de la meua mare, que sempre trobava que era un bon moment per cantar tonadilles o altres cançons típiques de Ronda. Això, sumat al seu aspecte típicament andalús, va fer que li posessin per sobrenom gitana. Per si fos poc, en el procés d'adaptació van haver de superar la malaltia del meu pare, que va agafar les febres Malta, i també el meu enverinament als tres anys per la ingesta de fruits d'emborratxacabres (*Coriaria myrtifolia*), que m'havia menjat per equivocació quan estava collint mores.

Els meus pares i jo a Ronda.

Malgrat tot, la joventut de la meua mare i la necessitat del dia a dia, van fer que ella pogués suportar un canvi tan brusc. Aquí li va ser molt útil saber cosir. D'un abric vell i gastat, la meua mare sabia fer una peça que semblava sortida del sastre. Tant era així, que la gent del poble, quan veia la roba que portàvem, es pensava que teníem molts diners! i això no lligava gaire amb el lloc on havíem de viure: una masia on disposàvem només d'una habitació amb dret a fer servir un foc de terra per cuinar. Malgrat aquest "dret", la meua mare utilitzava per cuinar l'estufa que teníem dins de l'habitació. D'aquesta manera, la nostra vida es veia reduïda a les quatre parets de l'habitació, on ens il·luminàvem amb làmpades d'oli perquè no hi havia ni electricitat ni aigua corrent, i on, fins i tot, havíem de fer les nostres necessitats, que després llançàvem al riu que passava just per sota de casa...

Aquestes condicions, que no eren les somiades per la meua mare, van fer decidir el meu pare a buscar un lloc una mica millor. Així va ser com van trobar una casa dins del poble, on ja teníem una habitació més gran i podíem dormir millor tots junts, i una altra habitació que usàvem per cuinar i com a menjador. Continuàvem sense tenir vàter, però, a banda d'aquestes dues estances, també podíem utilitzar un petit espai on hi havia un forn per fer pa, i la mare va aprofitar aquest espai per criar conills que després matava per cuinar-los. Va haver d'acostumar-se a les dures condicions de vida de Boí: cuinar amb una estufa de llenya, més tard amb un "infernillo", un petit fogó alimentat amb petroli que feia molt fum si no s'anava tallant el cremador, feina que el meu pare feia pacientment, com també anar a buscar l'aigua per beure i per fer la colada al riu, tant a l'estiu com a l'hivern quan s'havia de trencar el gel per poder arribar a l'aigua.

Va ser en aquesta casa on la meua mare va tenir la meua germana al seu llit de matrimoni i només ajudada per una llevadora, com s'estilava en aquells temps. Amb motiu d'aquest naixement, la meua àvia va venir de Ronda carregada amb tot el que li semblava que necessitaria la seva filla, des de fil per cosir fins a embotits per menjar, roba i estris per a la llar. A Boí vaig començar a anar a l'escola del poble, on vaig aprendre el català amb molta facilitat, ja que no es parlava un altre idioma fora de casa.

Una de les coses que més va sorprendre la meua mare en aquella època va ser el costum de la gent del poble de penjar a la plaça els llops que caçaven. Més tard es va assabentar que els caçaven per evitar que es mengessin els Isards que cada any Franco venia a caçar mentre s'estava a la Farga, una casa habilitada especialment per al seu ús molt a prop de Boí. Algunes estones de diversió era quan un veí llogava un rotllo de pel·lícula i la projectaven en un petit local on acudien els veïns amb les seves cadires, també s'acostava pel poble un home amb un acordió que amenitzava les reunions i petites festes.

El meu pare feia de llister, i havia de recórrer cada dia quatre vegades tots els llocs de treball on hi havia obrers per controlar que estiguessin al seu lloc de treball. Podem imaginar les llargues caminades que havia de fer per l'obra de l'embassament de Cavallers al riu Noguera de Tor, afluent de la Noguera Ribagorçana. Anant per tots els llocs de l'obra, algu-

nes vegades pujat a les vagonetes usades per transportar els materials. Quan passava per alguna de les fragues que hi havia a l'obra recollia una mica de carbó per fer-lo servir a la cuina de casa. En les seves poques estones lliures aprofitava per aprendre a escriure a màquina a l'espera d'una oportunitat per accedir a un millor lloc. Aquest era un pas previ necessari per poder accedir a treballar a l'oficina de Pont de Suert, on van acabar traslladant-lo després de passar el temps necessari com a llister i aprovar l'accés a les oficines com administratiu.

Treballadors oficines ENHER Mequinensa.

Pont de Suert

No va ser un salt de gegant, però sí que va millorar el nostre ambient, com va ser l'habitatge en una casa del carrer Major amb les seves boniques arcades d'origen medieval i des de la qual podíem veure sortint al balcó el ball de la festa major. De Pont de Suert recordo la bonica església, obra del reconegut arquitecte Eduardo Torroja, finançada per ENHER i el soroll de les aigües del riu Noguera Ribagorçana que feia de frontera amb Aragó. Només passant el pont podies estar o a Lleida o a Osca. Això no obstant, a Pont de Suert hi vam estar poc temps, ja que el meu pare va ser traslladat a Mequinensa.

Mequinensa

A Mequinensa començaven altres obres per fer un nou pantà i els meus pares van veure una oportu-

tunitat per millorar. I així va ser: per primera vegada la casa que teníem disposava de vàter propi, També disposàvem d'aigua corrent, un luxe que la meua mare gairebé havia oblidat. Una estufa per fer el menjar i per escalfar la casa a l'hivern. La casa tenia una petita cuina un menjador i una estreta cambra per a les coses, al replà de l'escala davant de la casa hi havia una habitació gran la qual usàvem de dormitori per a tots, al pis de baix hi havia la pica i un safareig per rentar la roba i també el lavabo per al nostre ús, tot un luxe. Aquesta casa estava situada davant mateix del camp de futbol i al costat del bar "Pacal". Els amos de la casa es van fer ràpidament amics nostres sobretot la filla Rosita que va fer bona amistat amb la meua mare.

Mequinensa anys 60.

Aquí va començar una part de la nostra vida al poble vell de Mequinensa, de la que guardo molts bons records, alguns dels quals els detallaré a continuació:

El meu pare, va arribar a Mequinensa sol, sense la resta de la família, dormint i menjant als barracons de l'Empresa, adequats per a tal fi, fins que ens va portar a nosaltres i ens va acomodar a una casa dintre del poble. A l'agost de l'any 1961 el meu pare va passar a plantilla de l'empresa com a auxiliar de primera i treballava a l'oficina d'Atencions Socials, situada al poblat de l'ENHER, i de la qual n'era el cap el senyor Ferró.

El poblat estava una mica lluny del poble vell, però disposàvem d'un autobús posat per l'empresa per portar els empleats i també als seus fills per anar a l'escola.

Algunes vegades vaig anar al col·legi caminant per un camí per la part de dalt del poble, al peu d'un roquissar, fins al poblat passant per sota del cementiri, no ho recordo bé, però em sona que pel camí hi ha-

via algunes cases que anomenàvem cementiri vell.

També va ser a Mequinensa on per primera vegada vam disposar de servei mèdic particular, una consulta amb un practicant que posava l'empresa ENHER. Era un edifici al qual anomenàvem el "Hospitalillo", estava a baix del col·legi baixant una camí que crec que estava sense asfaltar.

Jo al balcó de casa amb el camp de futbol darrere.

Vaig fer la primera comunió a l'església del poble vell, previ a aquest esdeveniment vaig haver de fer la catequesi, recordo que en aquell temps la missa era amb al mossèn d'esquena als assistents i en llatí.

Algun diumenge quedàvem molt d'hora a l'església per preparar la missa i el mossèn ens donava pa amb mel, alguns escolans ens posàvem a la porta de l'església i a tots els feligresos que entraven li preguntàvem si anaven a combregar i si era així posàvem una hostia en una patena, suposo perquè el mossèn no consagrés més de les necessàries. Quan havíem de tocar les campanes anàvem al campanar, que

tenia una estança molt fosca entrant a l'església a mà dreta amb una escalinata que portaven a dalt de tot del campanar, i els que érem més petits pujàvem per ella diversos esglaons i saltàvem agafats a la corda de la campana per poder tenir força per tocar-la.

Els meus pares i jo a l'església de Mequinensa.

La nostra vida de nens a Mequinensa era força bona, els dies de diari érem al col·legi i a les tardes a jugar pel poble o al camp de futbol; els diumenges i dies de festa a missa al matí i al sortir de missa aprofitàvem per anar al quiosc que estava al costat de l'església a comprar algunes llatinadures o sobres sorpresa. Algunes vegades a la tarda anàvem al cinema Goya o al Victoria, a les llargues sessions de dues pel·lícules i NO-DO. Al cinema Victoria els nens aprofitàvem la mitja part en què els adults sortien al bar del mateix cinema a prendre algun refresc per colar-nos i així poder veure el segon passí. També eren habituals els nostres passejos per la carretera a la vora de l'Ebre fins a la plaça d'Armes fins que es feia fosc. Recordo que quan eren les festes majors del poble, a la plaça d'Armes s'instal·lava un escenari per a l'orquestra i es feia ball tarda i nit, i tot el voltant a la plaça es posaven cadires i taules per prendre's algun refrigeri. A la mateixa plaça

hi havia una barberia on em tallaven el cabell a lo "Marcelino".

Els diumenges que hi havia futbol gairebé tota la gent de Mequinensa anava al camp, sobretot els homes. Jo ho tenia bé, ja que, des del balcó de casa veia tot el camp, i així m'estalviava l'entrada. Altres vegades els nens ens colàvem passant per la clauguera que creuava la carretera i anava a parar dins del mateix camp de futbol. Una altra curiositat dels dies de futbol era que al estar el terreny de joc a l'encreuament dels rius Ebre i Segre, moltes vegades les pilotes anaven a parar a un riu o a l'altre, i per aquest motiu hi havia una persona amb una barca de fusta per recollir-les. Una altra cosa curiosa era quan plovia molt i havia crescut del riu, el camp de futbol s'inundava i calia esperar que abaixés l'aigua per poder jugar. Moltes vegades el riu baixava tèrbol i per tant l'aigua de l'aixeta també sortia tèrbola i la meva mare agafava una galleda i un drap amb unes boles a dins per aclarir l'aigua. Al costat del camp de futbol i per tota la riba dels dos rius, sobretot sota el mur que bordejava el poble es podien observar els pescadors amb les seves llargues canyes. Una cosa que em cridava l'atenció és que alguns d'ells feien servir com a carret un pot de llauna. En general es pescaven madrilles, barbs, carpes, anguiles i si hi havia sort també algun que altre luci. Si es pescava un exemplar de bona mida llavors es feia una aglomeració de persones a dalt del muro per admirar la captura. Els nens aprofitàvem per pescar com els adults però amb canyes fabricades per nosaltres i compràvem el fil i els ploms a l'estanc del carrer Major, usàvem com a esquer algun cuc, cotxinetes de la humitat, les que es fan bola o també pa pastat amb safrà i aigua.

A vegades venia a Mequinensa un circ que instal·laven al camp de futbol, i al tenir-lo al davant de casa, veïem com el muntaven i la vida que feien els treballadors i artistes i els animals exòtics típics d'un circ.

Sovint, al tenir l Bar Pacal al costat de casa nostra, que per cert feien uns gelats "polos" de maduixa que estaven boníssims, anàvem tota la família a prendre alguna cosa asseguts a les taules que hi havia a l'exterior; i al vespre els nens ens posàvem dins a veure la televisió fins que els nostres pares ens feien anar cap a casa.

Recordo també el mercat que posaven a la plaça de l'Ajuntament i algunes de botigues que hi havia pel poble, com ara, la fleca que hi havia al carrer Major on feien unes coques molt bones; quasi davant de

l'església recordo una botiga, precedent dels basars xinesos actuals, on podies adquirir de tot des de estris per la llar fins a joguines, tebeos i revistes antigues, etc. Passant pel carrer major, a la dreta, gairebé al costat de l'església hi havia un magatzem al que algunes vegades portava ampolles de Cava buides perquè ens donessin a canvi unes "caniques".

Els meus avis davant del bar Pacal.

Per als treballadors d'ENHER i les seves famílies existia un comerç que administrava l'empresa en el qual es podia comprar queviures a millor preu. El meu pare va estar algun temps com a responsable de "l'economato" que és com li dèiem.

Tinc també el record, que cada any menjàvem la mona de Pasqua, "carambou" crec que es diu a Mequinensa, -un tortell amb un ou dur al mig- a la vora del riu Segre. Era un lloc on ens ajuntàvem moltes de les famílies del poble per passar el dia. A l'estiu ens banyàvem al riu. Hi havia una zona amb sorra i accessible a la vora del Segre, després de passar el pont, que usàvem com a platja. Impressionava com alguns joves atrevits es llançaven des de dalt del pont a l'aigua malgrat com n'era de perillós. Alguns dels joves del poble van perdre la vida a les aigües del riu, érem força temeraris.

La família en el riu Segre.

Al poble, per les seves característiques, teníem molts fronts oberts per als nostres jocs. Teníem els dos rius amb les seves perilloses riberes amb corrents i pedres reliscoses, ideals per als jocs temeraris. Recordo també que pel recorregut de l'aigua que baixava de la serra del castell, després d'una pluja intensa, era força freqüent trobar monedes antigues, bales, trossos de metralla i algunes que altres coses relacionades amb passades guerres.

A les antigues mines entràvem per jugar i també recollir alguna pedra de carbur que ficàvem en una llauna, posar-li líquid i enterrar-les a la terra amb una roca a sobre, podeu imaginar el resultat. També per la nostra curiositat juvenil trobàvem llocs en què havia amagat algunes armes i munició suposo que també de la batalla de l'Ebre cosa que feia que tinguéssim a la Guàrdia civil alerta amb nosaltres. Usàvem la munició que trobàvem per dibuixar amb la pólvora els nostres noms a la carretera i calar-los foc perquè quedessin gravats a l'asfalt.

Algun nen quan perdia l'autobús per anar al col·legi, esperava que passés un camió del pantà i enganxar-se o saltar al consegüent perill que comportava aquesta actuació.

En aquells temps al col·legi ens donaven llet en pols del Pla Marshall amb un sabor horrible a clor que dissimulàvem afegint-hi colacao. A casa per berenar, crec que devia de ser una costum d'allà de Mequinensa, em donaven una llesca de pa amb oli i sucre o sal, o també pa amb vi i sucre i algunes vegades pa i una unça de xocolata Oller. Si estaves una mica decaïgut la mare em preparava un reconstituïen cassola, que es devia fer servir a Mequinensa per reanimar als xiquets, consistent amb una barrejà de Quina Sant Clemente, un ou cru, sucre, i tot ben batut el resultat era espectacular.

A Mequinensa, durant aquell temps, a part del meu oncle Manuel Troyano que també va venir a treballar a Mequinensa cridat pel meu pare, teníem relació i amistat amb altres persones que coneixíem de Boí, i a Mequinensa van viure a l'edifici de la bascula al costat del moli d'oli, davant de l'escola, on ara hi ha el museu de la història de Mequinensa. Aquets amics han format part de la nostra vida i han estat com la nostra família, era el Manolo Pérez i la seva família que va treballar a diversos departaments de l'empresa i de camioner, recordo que tenia una moto i li agradava molt la caça.

Quan s'estaven acabant les obres de l'Ebre al meu pare se li va presentar l'oportunitat de seguir treballant a ENHER, però a Barcelona, i tota la família vam marxar cap allà, deixant amb molta pena Mequinensa, un poble on ens havíem adaptat i on havíem sigut molt feliços.

Barcelona

Una altra vegada havíem de fer les maletes, aquest cop amb l'esperança que la capital ens proporcionés les oportunitats i l'estabilitat que durant tants anys havíem estat buscant. El més a prop de Barcelona que ens vam poder permetre va ser un pis a l'Hospitalet, tocant a Cornellà, en un bloc de pisos construït feia poc en mig d'un descampat.

La proximitat a la capital va fer que les possibilitats de trobar feina augmentessin per a tots dos. Així va ser com la meva mare va trobar una feina que podia fer des de casa: ensobrar propaganda. Hi havia vegades que havia d'ensobrar tres mil, quatre mil i fins a vuit mil sobres en molt poc temps. Va agafar tanta pràctica ensobrant, que podia tancar més de dos-cents sobres ràpidament i posar els segells en un temps no gaire diferent! Mentre feia aquesta feina ja estava embarassada del meu germà petit.

Amb tots dos treballant, començava a ser possible adquirir algunes comoditats, com un televisor. Un fet extraordinari, perquè al bloc on vivíem només hi havia el nostre i el del bar dels baixos. L'any que Massiel es va presentar a Eurovisió va venir a casa una part del veïnat per veure l'espectacle, i la meva mare va aprofitar l'ocasió perquè l'ajudessin a ensobrar propaganda.

En aquest pis d'Hospitalet vam viure cinc anys, mentre intentàvem estalviar per poder donar una entrada i comprar-se un pis en una cooperativa de

treballadors de l'INI, entitat on estava inclosa l'empresa ENHER. El meu avi ens va enviar des de Ronda una quantitat important de diners, per col·laborar en la compra del nou pis. Instal·lats a Sants, va néixer el tercer fill, el meu germà Rafael.

Va ser el somni fet realitat: una habitació per a cadascun de nosaltres, aigua, llum, calefacció, dutxa, banyera i una cuina equipada. A poc a poc es van anar normalitzant les coses fins al punt que ja ens vam poder comprar el primer cotxe i així podíem anar cada estiu a Ronda a veure la família, una pràctica habitual de la majoria de gent que, com nosaltres, estava desplaçada a Catalunya.

Un cop el meu pare es va jubilar, i ja amb un poder econòmic normal, els pares van voler vendre's el pis de Sants per comprar-se una casa a Ronda. La meva mare esperava recuperar els seus orígens, com poder estar amb la seva família i les amistats de quan ella era a Ronda, i es van allunyar dels seus tres fills, establerts a Catalunya. Com ella m'ha confessat, es va equivocar. El dia a dia va demostrat que la distància ha esborrat tot allò que la podia unir les persones que durant tants anys havia enyorat, i es va fer realitat la coneguda dita castellana que diu: **"la oveja no es de donde nace, sino de donde padece"**. Al final van acabar de nou a Catalunya al costat dels seus fills.

La meva mare encara rega el jardí i les seves llavors han donat els fruits amb unes belles flors. Els meus pares han complert la seva promesa de contribuir al bon estat d'aquest meravellós jardí.